

Pisma mlademu prijatelju.

II.

Dragi Bogdan!

rva dōba slovenske pismenosti ali knjiŹevnosti imenuje se navadno protestantska, ker so jo osnovali slovenski protestantje (privrŹenci Lutrove vere), ki so pisali samó naboŹne knjige po Lutrovej veri. Ti pisatelji zveĉine niso bili samó navduŹeni Slovenci nego tudi zavēdni Slovani in lepa misel je je vodila, da so zaĉeli izobraŹevati s knjigami svoj zapuŹĉeni narod. Ali osnovali so to misel na napaĉnej podlagi. Hoteli so namreĉ s knjigami zasejati v naŹe pradede nemŹko seme Lutrove vere, a ta namēra jim je izpodletela. Res, da se je Źirilo protestanstvo zeló hitro tudi po slovenskih deŹelah, saj so se poprijeli njegovi Źiritelji jako dobrih sredstev, katerih katoliŹki duhovniki niso imeli: namreĉ naboŹnih knjig in dobrih propovednikov v materinem, rekŹi slovenskem jezici. Ali nití jedno stoletje ni cvetelo luterstvo na slovenskih tleh.

Ko je zasedel prestol cesar Ferdinand, zaĉel je zatirati z vso odloĉnostjo protestanstvo po svojih deŹelah. Na Slovenskem, seosebno Kranjskem, ima najveĉ zaslug za izkoreninenje luterstva tedanji ljubljanski vladika Tom a Ź Hren (Kren, † 1630. l.). Nastanovil je v Ljubljani red jezuitov in kapucincev, da so mu pomagali pri teŹkem poslu. Z vso navduŹenostjo in vztrajnostjo, kakerŹna je le mogoĉa pri tako mladem vladiki kakor je bil Hren, preganjal je protestantsko vero in njene duhovnike, uniĉeval luterske knjige (na tisoĉe so jih poŹgali) in odstranil sploh vse, kar je spominalo na protestanstvo. Pri takem korenitem postopanju, ves poln goreĉnosti do katoliĉanstva, ugonobil je lahko sē svojimi sotrudniki v dvajsetih letih vse, kar so napravili protestantje za dveh rodov.

Tako je bil konec luterstva na Slovenskem in slovenŹina je zopet zapala. Vender to ni dolgo trajalo. KatoliŹki duhovniki so se uĉili od protestantskih pisateljev, kaj premore knjiga pri narodu, zato so se jeli polagoma oglaŹati na pisateljskem polji. Zaĉetnik druge dōbe slovenske knjiŹevnosti, ki se naziva navadno katoliŹka, je vŹe imenovani vladika TomaŹ Hren, ki je izdal 1612. l. „evangelje in liste“ ter piŹe Źe dosti ĉedno slovenŹino. Poleg Hrena najboljŹi pisatelj óne dōbe je Matija Kóstelec (Kastelec, † 1688. l.), ki sicer ne pozná tako slovnice, kakor jo je poznal Hren, a piŹe vender dokaj ĉisto slovenŹino. Spisal je mnogo knjig za duhovnike in prosto ljudstvo ter je Źiril branje mej narodom. Hipolit, kapucin v Rudolfovem, spisal je poleg druzega „trojeziĉni slovar“ in priskrbel po Bohoriĉevej posneto slovnico slovensko kot drugo v slovenskej pismenosti. Zanimiva prikazen te dōbe je Valentin Popoviĉ († 1774. l.), ki je bil velik uĉenjak ter je slovel daleĉ po svetu po svojih uĉenih knjigah (Untersuchungen vom Meere). Slovenske knjige nimamo sicer nobene od njega, a bavit se je mnogo sē slovensko knjiŹevnostjo, vzlasti jezikoslovjem. Źnamenit je nam po svojih rokopisih, ki so dobro priŹli poznejŹim slovenskim pisateljem — jezikoslovcem, in po svojih razpravah o Slovanstvu, vzlasti kako bi se latinica pomnoŹila in popolnila.

Poleg peščice ostalih, menj važnih pisateljev katoliške dôle, spomina je vreden baron Janez Bajkart Valvasor († 1693. l.), ki sicer ni mej slovenskimi pisatelji, a vendar je tako tesno zvezan z njimi, da se vedno hvaležni spominamo v slovenske knjizevnej zgodovini njegovega imena. Mnogo se je učil, vojskoval in potoval po raznih deželah, nad vsem pa mu je bila ljuba domovina. Vse svoje življenje in vse svoje imetje je posvetil knjigi, ki popisuje natanko vojvodino Kranjsko in nje zgodovino, slovenske običaje, noše, pravljice, vraže itd. Neizmerné važnosti je ta knjiga Valvasorjeva poleg istodobnega pisatelja Schönlehma ne samó za ubožno slovensko zgodovino nego sploh slovansko, vzlasti jugoslovansko. Ta veleslavna knjiga naziva se: *Ehredes Herzogthums Krain* (Slava vojvodine Kranjske), ki je prišla v déž 1689. l., a 1877—79. l. je izišla nova neizpremenena izdaja pri Krajci v Rudolfovem. Delí se to delo v štiri dele in obsega 15 knjig. Poleg te knjige je spisal Valvasor še 15 drugih.

V drugej katoliškej dóbi slovenske knjizevnosti je slovenščina tako rekoč „zadremala“. Pisatelji slovenski so bili duhovniki in so pisali knjige samó pobožnega duhá. Jezik je zvečine okoren, poln po nemški in latinski zasukanih besedij in stavkov, a slovničnih pravil niso kar nič poznali. Pisateljev ima ta dóba jako malo in še tí so tako raztreseni, da nimajo nobene vkupne zveze in nobenega središča, kar bodeš opaževal v prihodnjih dóbah.

Pozdravlja Te

Tvoj

P. B.

Cerkev sv. Nikolaja v Krestenici.

Krestenica je mala vas blizu trga Kanala na desnem bregu deroče Soče. Vasica je še precej čedna. Najiminitnejši v vasi je cerkvica, posvečena sv. Nikolaju, kateri svetnik toliko veselja napravlja pridnim otrokom sè svojimi darovi, a malopridnežem je le v strah, ker jim prinaša zaslužene šibe. Blagor dobrim otrokom, katerim naš patrón po radódnih rokah ljubih roditeljev pripravlja vsako leto toliko lepih daril! Naj kratko omenim zgodovino te cerkvice, da se pokaže mogočnost sv. Nikolaja ne le do dobrih otrok, nego tudi do odrášenih ljudi, kateri se njemu priporočajo.

Nekdaj so Korošci mnogo vina izvozili iz Goriških Brd v svojo deželo. Prej, dokler še ni bilo železnice po naših deželah, vozarili so po Soškej dolini preko stermega Predéla. S praznimi vozovi so vozili vedno po levem bregu Soče, da-si je pot od Kanala v Brda zeló slaba. Nazaj idoč s polnimi vozovi — ali tovari — sladke rebulje pa so morali skozi Gorico po vélikej cesti. Ne daleč od Kanala proti Gorici je bil še pred par leti velik klanec, katerega so odstranili zaradi nesreč, koje so se godile pod klancem. Tam je namreč peljala cesta také nizko, da je večkrat voda narastla nad cesto.

Nek premožen Korošec je peljal vino. Soča je bila narastla nad cesto. Ker je bilo po noči in je voda zaradi deževja v gorenjem Goriškem hitro narastla, zabredli so konji v vodo. Voznik, konji in blagó, vse je bilo v mrzlem naročji deroče reke. Smrt je bila gotova. Reka je imela vže vse v svojej strugi. Nesrečni voznik prime v največejj sili za konja, ter se ga trdno oklene. —